

**"לקראת עידן של אחריות חברתית - המעריכים,
המוערכים והציבור"**

**TOWARDS AN ERA OF SOCIAL
RESPONSIBILITY - EVALUATORS,
EVALUEES, AND THE PUBLIC**

הכנס ה-12 של האגודה הישראלית להערכת תכניות

תקצירים

כ"ג בניסן תשע"ג, ה-3 באפריל, 2013

מכון דוידסון לחינוך מדעי, מכון ויצמן למדע, רחובות

ברוכים הבאים לכנס ה-12 של איל"ת

עונג הוא לי להציג בזאת את חוברת התקצירים של הרצאות הכנס השנים-עשר של האגודה הישראלית להערכת תכניות (איל"ת).

ההערכה היא כלי בעל כוח עצום לקידום פעילויות חשובות ומגוונות המיועדות לשפר את תפקוד החברה ואת איכותה. כאגודה של מעריכים - חשוב לנו להשתמש בהערכה לקידום אחריות חברתית, ולכן השנה מוקדש הכנס לאחריות החברתית של ההערכה. הכנס שלפנינו כולל נושאים מורכבים, מעניינים וחדשניים בנוגע להיבטים המגוונים של ההערכה ושל תפקידיה בחברה מתוקנת.

כבר בשנות ה-70 כתבו תיאורטיקנים חשובים בתחום, כגון סטייק (Stake) והאוס (House), על חשיבות ההערכה בחברה הדמוקרטית ועל המחויבות של המעריכים כלפי החברה. סטייק התחיל עם הגישה המגיבה בהערכה (responsive evaluation) והוס הרחיב בנושא. בימינו, המובילים בגישה הם גרין (Greene), ואדסורת' (Wadsworth) וטיניקה אבמה (Tineka Abma). כבוד הוא לנו לארח בכנס את פרופ' אבמה באמצעות הרצאה וירטואלית.

בכנס נשיק את האתר החדש שלנו, שעליו עבדנו יחד עם מכון הנריאטה סאלד. האתר מאפשר גישה ידידותית למאמרים, להצעות עבודה, לרשימת החברים, לחדשות ולכנסים בתחום הערכה ועוד. להלן הקישור לאתר: www.iape.org.il
הכנס הוא פרי עבודתם המבורכת של אנשים רבים: המציגים, הוועדה המדעית של הכנס והנהלת איל"ת. ברצוני להודות למאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל ולאוניברסיטת בן-גוריון בנגב, אשר תמכו בנו לאורך השנים, ולמכון דוידסון לחינוך מדעי, המארח את הכנס הנוכחי. וכמובן, ראויה לתודה מיוחדת פנינה יצחק, מזכירת איל"ת, שתרמה כה רבות להצלחת האירוע.

אנו מאחלים לכולנו כנס מעניין ופורה.

ועדת הכנס

ד"ר ברברה רוזנשטיין, יו"ר איל"ת

חברי הוועדה המדעית הכנס השנים-עשר של איל"ת (לפי סדר א-ב)

גב' פנינה אלעל אנגלרט	ד"ר עירית דיאמנט	ד"ר דוד מצר
גב' נעמה בר-און	ד"ר רחל זורמן	ד"ר ארי נוימן
ד"ר פנינה גולן-קוק	ד"ר נגה חרמון	ד"ר ברברה רוזנשטיין
פרופ' הלנה דה-סביליה	ד"ר רותי לוסטיג	ד"ר אמירה רום

תוכן עניינים

מושב	מציגים	כותרת	עמוד
3	ד"ר רותי לוסטיג ויואב בן-אריה	הערכה במכון ברנקו וייס מחזון חברתי לפרקטיקה חינוכית	4
3	מיכל יעקב ואתי בכר	כלים שלובים: הערכה משתפת ומשתתפת של התכנית "מנהיגות חושבת" להעצמה אישית וחברתית	5
3	שירה בן ברוך-קוסקס ודפי בירן זינגר	צמצום "תחום העיוורון": המקרה של תכניות לקידום ושילוב יוצאי אתיופיה בחברה הישראלית	6
4	ד"ר חיה ג'משי, קרן דביר ואודליה אוחיון	חיזוק הפריפריה הגיאוגרפית והחברתית על ידי קהילות משימתיות בישראל	7
4	פרופ' הלנה דה-סביליה, עמית רוטמן ומיכל רז	הערכה בפעולה לפיתוח מודל הפעלה מבוזרת של שרותי מרכז יום לאנשים עם נכויות	8
4	אורית בנדס יעקב	אחריות חברתית בפעולה – תכנית קדמ"א לשילוב צעירים בני העדה האתיופית בישראל	9
5	ד"ר נעם לפידות-לפטר ופרופ' ויקטור פרידמן	הערכה בפעולה לפיתוח מודל הפעלה מבוזרת של שרותי מרכז יום לאנשים עם נכויות	10
5	ד"ר עירית דיאמנט, הדר טימור, ברכה שמואלי	מערכים ומוערכים: שיתוף בתהליך הערכה לקידום ושיפור העשייה בארגון של מתנדבים	11
5	ד"ר ח'אולה זועבי ויאסר עואד	הערכת התוכנית הקדם אקדמית של קבוצת מיעוט בישראל מאספקטים של מושג ההעצמה והאחריות החברתית של מערכת ההשכלה הגבוהה	12
6	פרופ' רחל ארהרד ואירה סובל	מיצוב תוכנית לתלמידים מחוננים במערכת חינוך עירונית	13
6	ד"ר יהודית זמיר, ד"ר חיייה קפלן וצביקה לוטן	הערכת התכנית למצוינות בחברה הבדואית-הדגמה של תהליך הערכה דרך חקר מקרה	14
7	ליאת ואזן- סיקרון וברכי בן סימון	הערכת היוזמה לאוריינות המשפחה: פוטנציאל הקיימות כחלק מאחריות חברתית של היוזמה	15
7	טובה סיני וד"ר אמירה רום	הערכתו של מודל עבודה טיפולי-חינוכי במעונות רב תכליתיים	16
8	ד"ר עירית ששון וקרן קופיעץ	אחריות חברתית בחינוך מדעי: מודל רב מימדי להערכת תוכניות לצמצום פערים לימודיים בפריפריה	17
8	ד"ר עידית מני-איקן, טל ברגר-טיקוצ'ינסקי ודנה רוזן	השפעת הוראת אנגלית בסיוע תכנית מתוקשבת (Waterford Early Reading Program) על הישגי תלמידים	18
9	יהודה מור	אחריות חברתית כמושא של "הערכה מקדמית של השפעות" - לקחי ביניים של יוזמה ישראלית ואתגרים להמשך	19
10	ענת קדם תרצה מרגולין	"דרושה/ שותפה" הערכת איכות השותפות בתכניות חברתיות	20
11	ד"ר יעל שטימברג, איל רם ויעל בונה	הערכה משמעותית כתומכת בלמידה משמעותית	21
12	פרופ' טיניקה אבמה Prof. T.A. Abma	Responsive Evaluation with/for Marginalized Groups	22

הערכה במכון ברנקו וייס: מחזון חברתי לפרקטיקה חינוכית

ד"ר רותי לוסטיג – יחידת הערכה, יואב בן-אריה – למידה ארגונית

מכון ברנקו וייס

מכון ברנקו וייס לטיפול החשיבה נוסד בשנת 1990. המכון מפעיל ומפתח תכניות חינוכיות וחברתיות רחבות היקף המופעלות בפריפריה הגיאוגרפית והחברתית של ישראל במטרה לעודד מוביליות חברתית על ידי קידום יכולות למידה ופיתוח חשיבה בקרב התלמידים והמורים. המכון משקיע חשיבה ומשאבים רבים בזיהוי ובפיתוח אסטרטגיות התערבות מוצלחות – בטיפול מורים מפתחי חשיבה ושיח חינוכי מיטבי עם התלמידים, בקידום קהילות חושבות ובטיפול מצוינות של תלמידים ומורים במערכת החינוך.

בבעלות המכון רשת בתי ספר אתגריים לנוער בסיכון (14) ורשת בתי ספר שש-שנתיים (6).

בשנת 2006 הוקמה יחידת הערכה במכון ברנקו וייס במטרה לשפר את האיכות והאפקטיביות של העשייה החינוכית. בשנת 2012 הפכה יחידת הערכה חלק מהתחום האחראי על הלמידה הארגונית במכון השייך למטה התוכן. במהלך השנים, בזיקה למטרות המכון והערכים המנחים אותו התעצבה עבודת יחידת הערכה ונוסחו מטרותיה: לתרום לשאיפת הארגון **ללמידה ארגונית ולשיפור מתמיד** באמצעות מתן מענה לצרכי ההערכה של המכון, תוך קיום **שותפות ויחסי אמון** בין מזמיני ההערכה לצוות היחידה לכל אורך תהליך המחקר. זאת, מתוך כוונה לספק **מידע רלוונטי** למזמיני וצרכני מחקר ההערכה: במטה המכון, בשדה החינוכי-חברתי ובקרב שותפי המכון, **שיייע בקבלת החלטות** הקשורות בתהליכי התכנון, העשייה החינוכית ותוצריה.

השגת מטרות היחידה מתאפשרת בשעה שמתקיימת שותפות בין צוות יחידת המחקר שהוא מומחה המתודולוגיה לצוותי המטה, הפיתוח, התכניות והשדה שהם מומחי התוכן. שותפות זו מתבטאת בהגדרה משותפת של הצורך/שאלות הערכה, תכנון המחקר, בניית הכלים, איסוף הנתונים, פרשנות הממצאים כבסיס לתכנית עבודה חדשה וחוזר חלילה. כל אלה מתקיימים תוך שימוש בשפה וכלי החשיבה אותם מפתח ומטמיע המכון, אותם משלבת יחידת הערכה ככלי מחקר.

יחידת הערכה פנים ארגונית הפועלת מתוך עיקרון של שותפות של כל הגורמים בתוך מרחב התכנון והעשייה, מהמטה ועד השדה, מייצרת אחריות ובעלות משותפת על: התהליך, התוצר, הלמידה והיישום. מהלך זה של הערכה מבטיח את השימושיות והקיימות של תוצאות הערכה יחד עם מיצוי פוטנציאל השינוי, משמע, מוביליות חברתית באמצעות קידום יכולות למידה ופיתוח חשיבה בקרב תלמידים ומורים, בפריפריה הגיאוגרפית והחברתית של ישראל.

כלים שלובים: הערכה משתפת ומשתתפת של התכנית "מנהיגות חושבת" להעצמה אישית וחברתית

מיכל יעקב וד"ר רותי לוסטיג - יחידת ההערכה
אתי בכר- מנהלת תכנית מנהיגות חושבת
מכון ברנקו וייס

מכון ברנקו וייס מפעיל תכניות חינוכיות רחבות היקף בפריסה ארצית. פעולות המכון מכוונות לקידום הישגים לימודיים ויצירת מנהיגות עצמית חברתית. אחת המטרות שהמכון חרט על דגלו היא קידום בני נוער להשתלבות חברתית באמצעות חינוך. תכניות רבות מטעם המכון מופעלות בפריפריה הגיאוגרפית והחברתית של ישראל.

בשנת הלימודים תשע"ב הופעלה כפיילוט תכנית "מנהיגות חושבת" בבית הספר השש-שנתי "ברנקו וייס חקלאי פרדס חנה" בחטיבת הביניים בשכבות ז' ו-ח'. מטרת התכנית המרכזיות הן: להצמיח, לטפח ולפתח מנהיגות עצמית וחברתית. בשעה שהגשמת המטרות תיעשה באמצעות הטמעת שפה וכלים של חשיבה שיאפשרו שיח רפלקטיבי, חינוכי וערכי. התכנית הופעלה באמצעות מחנכי הכיתות-סוכני השינוי המרכזיים להשגת מטרותיה. לתכניות היו הדגשים שונים בכל שכבה: ז' התמקדה בנושא של "מנהיגות עצמית" ושכבה ח' בנושא של "מנהיגות חברתית".

יחידת ההערכה של מכון ברנקו וייס, שהיא יחידת הערכה פנים-ארגונית, התבקשה לבצע הערכה מעצבת לתוכנית. בחשיבה משותפת עם מנהלת התכנית הוחלט להשתמש בתלקיט – פורטפוליו (ראו בהרחבה- Tillema & Smith, 2007 ; Shulman, 1998), ככלי ההערכה המרכזי. בחירת הכלי נעשתה משום שאפשר גמישות, רפלקסיביות ובכך התאים לשפת התוכנית. כעיקרון מארגן לתלקיט שימש כלי החשיבה: "ששת כובעי החשיבה של אדוארד דה-בונו" (1996). השילוב של כלי חשיבה המבטא את שפת מכון ברנקו וייס בכלי ההערכה – התלקיט, בא לידי ביטוי בשני אופנים: האחד, שאלות ההערכה נוסחו בזיקה לכובעי החשיבה. השני, קלסר התלקיט חולק לחוצצים התואמים את הצבעים של כובעי החשיבה, והוא כלל עדויות כמענה לשאלות ההערכה, ובהתאמה לכל כובע.

עקרון נוסף המאפיין את מכון ברנקו וייס הוא **למידה מתמשכת באמצעות דיאלוג**. השימוש בתלקיט זימן דיאלוג רפלקסיבי מתמשך בשלושה מעגלים: בין צוות ההערכה לבין מנהלת התכנית ורכזות השכבה, בין מנהלת התכנית למחנכים במפגשי ההשתלמות ובפגישות אישיות, ובתוך קהילת המחנכים. בעקבות מחקר הערכה הפך התלקיט המעוגן בששת כובעי החשיבה לחלק מובנה בתכנית "מנהיגות חושבת" ובכך הובטחה הקיימות של הערכה בתכנית (ללא תלות ביחידת ההערכה). הכלי עצמו ותהליך הפיתוח שלו מעמידים סוגיות רחבות יותר עליהן נדון בהרחבה בהרצאה: יחידת הערכה פנימית-הזדמנויות? אתגרים? איומים? שאלת הבעלות על תהליך ההערכה ותוצריו.

צמצום "תחום העיוורון": המקרה של תכניות לקידום ושילוב יוצאי אתיופיה בחברה הישראלית

שירה בן ברוך-קוסקס וד"ר רותי לוסטיג –יחידת הערכה, דפי זינגר- יחידת התכניות
מכון ברנקו וייס

כחלק מתפיסה חברתית-חינוכית רחבה, מפעיל מכון ברנקו וייס, באמצעות יחידת התכניות במכון, תכניות לקידום לימודי, אישי וחברתי בפריפריה הגיאוגרפית והחברתית בישראל. ביניהן תכניות המכוונות לקידום והשתלבות תלמידים יוצאי אתיופיה בחברה הישראלית ובמערכת החינוך. תכניות תוכניות המכוונות לאוכלוסיות יעד מגוונות: מתלמידים מצטיינים ועד לנוער בסיכון. לצורך פיתוח והפעלה של תכניות אלו נוצרו שותפויות בין מממנים חיצוניים למכון.

מחקר הערכה של תכניות אלו מושתת על שיח משותף ולמידה הדדית של צרכי המידע בין יחידת ההערכה לכל בעלי העניין: שותפים-מממנים, אנשי המטה במכון, ואנשי השדה. שיח מסוג זה מאפשר לכל אחד מבעלי העניין למצות את התועלת שבמחקר ההערכה על ידי הבטחת הרלוונטיות של שאלות ההערכה, היישומיות של מערך המחקר, השימושיות של הכלים, למידה ופרשנות משותפת של הממצאים ברמת כלל התכניות, כמו גם ברמה עירונית ומסגרתית/בית ספרית עבור כל מנחה. בשעה שלוחות הזמנים של עיבוד והצגת הממצאים, מותאמים ללוחות הזמנים של אנשי השדה והמטה בכל תכנית על מנת לאפשר למידת הממצאים במועד של בניית תכניות עבודה.

השותפות בהנעת תהליך ההערכה ולמידת הממצאים, מייצרות רמת מגויסות גבוהה של כל בעלי התפקיד בתכניות, ומרחיבות את האחריות שלהם בכל הנוגע לבחינת הישגי התכנית (על בסיס הממצאים), ולהצבת יעדים תוך מכוונות לצמיחה מתמדת.

השיח המשותף במספר מעגלים – מעגל השותפים-המממנים, המטה, מעגל מנהלי התכניות, מעגל אנשי השדה ומעגל צוות יחידת ההערכה, מאפשר צמצום של 'תחום העיוורון' (Johari's window). כפועל יוצא, מתרחשת הרחבת "התחום הגלוי", משמע, ידע התכניות בקרב כלל המעגלים. צמצום תחום העיוורון לצד הרחבת הידע מבטיחים את מיצוי פוטנציאל השינוי בקרב כל אחד מקהלי היעד של התכניות.

הבניית תכנית ההערכה ותהליך ההערכה המכוון לצמצום "תחום העיוורון" בקרב כל השותפים ולמיצוי הפוטנציאל של התכניות מעמידה סוגיות רחבות יותר עליהן נדון בהרחבה בהרצאה:

- השקעת משאבים לקיום שיח ולמידה משותפים בקרב המעגלים השונים - עלות מול תועלת
- באיזו מידה רק ביחידת הערכה פנימית ניתן לקיים מהלך מקיף ומתמיד של שיח ולמידה מתמדת בקרב המעגלים השונים?

חיזוק הפריפריה הגיאוגרפית והחברתית על ידי קהילות משימתיות בישראל

אודליה אוחיון, קרן דביר

מכון הנרייטה סאלד

ד"ר חיה ג'משי

קרן שח"ף

במהלך שנת 2011 ערך מכון הנרייטה סאלד מחקר מקיף על קהילות צעירים משימתיות המקושרות לקרן שח"ף. קרן שח"ף פועלת לפיתוח וקידום תנועה ארצית של קהילות צעירים משימתיות מכל מגזרי החברה והתפוצות המשולבות בקהילה המקומית והמחוללות שינוי חברתי בפריפריה הגיאוגרפית בישראל.

המחקר המקיף התבסס על מודל אנליטי שפותח על בסיס הספרות המחקרית והמקרה הישראלי, ולאור ממצאיו אנו מעוניינים להראות כי קהילות הצעירים המשימתיות בישראל מהוות אלטרנטיבה מוצלחת לארגונים ולרשויות הפועלים באותם ישובים ולמען מטרות זהות. התוצאות הניתנות לבחינה ודיווחי התושבים ושותפיהן ביישוב מעידים ומספרים על הצלחותיהן של הקהילות במספר רב של תחומים. חברי הקהילות השפיעו ומשפיעים על האזור שבו הם גרים ופועלים בתחומי חינוך, רווחה, תעסוקה, דיור, חינוך לערכים, חיזוק הישוב, שיפור פני השכונה, עידוד למודעות חברתית וסביבתית ועוד, וזאת ברמה אישית, מערכתית ויישובית.

תרומתה של הערכה לקידום השתלבות תעסוקתית של אוכלוסיות מוחלשות:

המקרה של בוגרי אקדמיה עם לקויות למידה

**פרופ' הלנה דה-סביליה סינה, עמית רוטמן ומיכל רז
המכללה האקדמית עמק יזרעאל ע"ש מקס שטרן**

המאמר מציג מודל הערכה אשר מימושו עשוי לתרום לקידום צדק חברתי; לאמור, לסייע בהשתלבות תעסוקתית של אוכלוסייה מוחלשת – בוגרי אקדמיה עם לקויות למידה. דגם הערכה זה מתבסס על הטיפולוגיה של אבמה ווידרשובן (Abma & Widdershoven, 2008) ביחס למערכת היחסים בין המעריכים למוערכים. על מנת לקדם צדק חברתי, צוות ההערכה בחר לבנות מערכת יחסים שיתופית בינו לבין בעלי העניין – יוזמות התוכנית, סגל התוכנית, המממנים ובאופן חלקי אף משתתפיה. במאמר, נדונה המורכבות של מערכת יחסים זו תוך הדגשת נקודות החוזק והאתגרים אשר טמונים בה בהתייחס לקידום צדק חברתי. מודל ההערכה הנבחר מומחש באמצעות המקרה הספציפי של אוכלוסייה מוחלשת – בוגרי אקדמיה עם לקויות למידה, והפרויקט המוערך - תכנית חדשנית אשר הוקמה לצורך קידום השתלבותם בשוק העבודה. המאמר דן בתובנות המרכזיות אשר הפקנו מתהליך ההערכה וממצאיה תוך שימת דגש על תרומתה לממוש אחריות חברתית של המעריכים ובאמצעותה סיוע בקידום צדק חברתי עבור אוכלוסיית בעלי הצרכים המיוחדים – בוגרי אקדמיה עם לקויות למידה.

אחריות חברתית בפעולה – תכנית קדמ"א לשילוב צעירים בני העדה האתיופית בישראל

אורית בנדס יעקב

מכון הנרייטה סאלד

תכנית קדמ"א נוסדו מתוך רצון להציע פתרון עבור אוכלוסייה גדולה של עולים צעירים בני העדה האתיופית אשר הגיעו לישראל בגילאי 18-28. התכנית מעניקה מענה לצורך של קבוצה, שמצד אחד אינה יכולה (מפאת גילה) להשתלב במערכת החינוך היסודית הישראלית, גם אם זו עשויה להתאים מבחינת המענה שהיא מציעה לצרכיה, ומצד אחר היא קבוצה שפוטנציאל הפיכתה לקבוצה יצרנית ותורמת למדינת ישראל גדול אף הוא. התכנית (תכנית הבסיס ושתי תכניות המשך "קדמ"א אקדמי" ו-"קדמ"א טכנולוגי") נועדה להקנות הכשרה בסיסית להשתלבות בארץ באמצעות הוראת עברית, סיוע בלימודים לקראת גיור, השלמת השכלה לכלל 10-12 שנות לימוד, עמידה בבחינות הבגרות, השתתפות בקורסים מקצועיים, והכנה לקראת לימודים אקדמאים.

המחקר בחן את התוצאות הקונקרטיות של התוכנית – המידה והאופן שבו השתלבו בוגרי התכנית בחברה הישראלית במונחים של תעסוקה, דיור, שירות בצבא, השכלה וכן עמד על מידת התאמת התכנית לצרכי הצעירים העולים, ומידת תרומת התכנית לקליטתם בארץ. משתתפי המחקר הם 138 בוגרים ו-25 אנשי צוות.

מן המחקר עלה כי תכנית קדמ"א מצליחה להגשים את מטרותיה במידה בינונית עד רבה. המטרה שהושגה במידה הרבה ביותר לפי בוגרי התכנית היא ההכנה לגיור ולפי צוות התכנית זו ידיעת עברית ברמה המספיקה לחיי היומיום. כ-70% מהבוגרים (משתתפי המחקר) הם חלק ממעגל התעסוקה, וכ-44% (שחלק ניכר מהם נמצאים מעבר לגיל גיוס, בהגדרה) התגייסו לשירות צבאי. שליש מבוגרי התכנית (שהשתתפו במחקר) השיגו תעודת בגרות מלאה וחמישית השיגו תעודת בגרות חלקית. שבעה בוגרים מתוך משתתפי המחקר המשיכו עד כה בלימודים על תיכונים. קצת פחות משליש העונים חשו כי זהותם הישראלית חזקה יותר מזו האתיופית ומעט פחות משתתפי התכנית העריכו כי הם מוכנים לחיים עצמאיים בישראל יותר משהעריכו כך חברי צוות התכנית. בוגרי תכנית קדמ"א אקדמי חשו שהפיקו יותר מתכנית הבסיס, וכן העריכו את תרומת תכנית ההמשך לא רק כפלטפורמה להרחבת השכלתם אלא גם כמקור לחיזוק אישיותם והאמונה בעצמם, משתנים שעשויים למלא תפקיד חשוב בצמצום פערים בינם לבין האוכלוסייה הוותיקה.

הערכה בפעולה לפיתוח מודל הפעלה מבוזרת

של שרותי מרכז יום לאנשים עם מוגבלויות¹

ד"ר נעם לפידות-לפלר¹ ופרופ' ויקטור פרידמן²

¹ החוג למדעי ההתנהגות והחוג לחינוך, המכללה האקדמית עמק-יזרעאל והחוג

לחינוך מיוחד במכללת אורנים לחינוך

² החוג למדעי ההתנהגות והחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, המכללה האקדמית עמק-

יזרעאל

המאמר עוסק בבניית שותפות בין קבוצות של בעלי עניין, במהלך פרויקט לפיתוח מודל חדשני של עשייה חברתית. המאמר מבוסס על מחקר הערכה, המלווה פיילוט לפיתוח והקמת תכנית מרכז יום מבוזר לאנשים עם מוגבלויות שונות בעיר ערבית. הפעלה מבוזרת משמעותה הסתמכות על משאבים הקיימים בקהילה לצד מתן שירות בבית, כך שתתאפשר בניית תכנית אישית לכל משתתף בתכנית. המאמר מתמקד בשלב הראשון של מחקר ההערכה שנערכה בשיטת "הערכה בפעולה". מטרת שלב זה היתה קביעת מטרות לפרויקט ובניית תכנית פעולה ליישומה באמצעות שותפות משמעותית בין קבוצות בעלי העניין השונות. התהליך שם דגש על השפעתם של ה"לקוחות", בעלי המוגבלויות, ובני משפחותיהם בעיצוב מודל העונה על צרכיהם. מנתוני שאלון והמפגשים שהתקיימו במסגרת ההערכה בפעולה, חילצו השותפים ניסוח ראשוני של המודל הלוגי, המכונה תוכנית הפעולה. שלושה מרכיבים עיקריים של השותפות זוהו על-בסיס ניתוח תיעוד מפורט של כל פעילות הפרויקט: 1. שינוי תפיסת פיתוח תוכנית מרכז היום המבוזר; 2. חווית בעלי הנכות; 3. הקשר בין הרשויות לבין בעלי הנכות ובני משפחותיהם. בנוסף נמצא שלבניית השותפות היה מחיר של מתח בין הידע המקצועי לבין הרצון לתת ביטוי לידע של אנשים בשטח.

¹ אחת השאלות הלא פטורות בתהליך המתואר הוא הכינוי המתאים לאנשים שהם "אולכסיית היעד" של התכנית. במהלך הפרויקט עד עכשיו השתמשנו בכינויים "אנשים בעלי מוגבלויות", "אנשים עם נכויות", "אנשים עם צרכים מיוחדים", ו"לקוחות". בחרנו ב"אנשים עם מוגבלויות" כי ככה רובם קוראים לעצמם. אבל זוהי סוגייה פתוחה – אולי רגישה – הדורשת בדיקה נוספת עם בעלי העניין.

מעריכים ומוערכים: שיתוף בתהליך הערכה לקידום ושיפור העשייה בארגון של מתנדבים

ד"ר עירית דיאמנט, הדר טימור, ברכה שמואלי

הנושא אותו אנו מבקשות להציג במאמר זה עוסק בהערכה של מערך התנדבותי של אוכלוסיית גמלאים במערכת החינוך. אין כמו ארגון של מתנדבים המעיד על אחריות חברתית הלכה למעשה. אחת המעריכות מתנדבת בעמותה ועשתה את עבודת ההערכה כחלק מהתנדבות זו. המהלך שלקחנו על עצמנו, ואותו אנו מבקשות להציג כאן, עתיד לקדם את איכותו של מעשה ההתנדבות שהוא נושא של מאמר זה, וכך להביא את האחריות החברתית בקבוצת המתנדבים אליה התייחסנו לכדי מיצוי. בדברים המוצגים מטה ניתן לראות את האחריות החברתית באה לידי ביטוי בשלושה היבטים:

עבודת ההתנדבות התורמת לקהילה ומקדמת אותה

שיקוף עבודת ההתנדבות של הגיל השלישי לילדים, לא 'דיבור על' אלא 'עשייה'

פיתוח הערכה מעצימה/משתפת עם הקהילה

בעצם גיבוש תוכנית ההערכה בתהליך של הערכה מעצימה/משתפת, תרמנו להתבוננות של חברי העמותה על עשייתם. שיתוף חברי העמותה התקיים בשלבים השונים של העשייה: גיבוש תוכנית ההערכה בשיתוף חברי הנהלה, איסוף הנתונים בשיתוף הרכזים בשטח והמתנדבים, ניתוח הנתונים, גיבוש המלצות הדו"ח, הצגתן ודיון שהתקיים בשיתוף הרכזים, בדרכים ליישומן. היות שהדו"ח הוגש בתחילת שנת תשע"ג, יישום המלצות והמסקנות מתקיים בימים אלה. כפי שיפורט להלן נקטנו מהלכים שבאמצעותם, כך נבקש לטעון, יצרנו תנאים המהווים בסיס נוח ליישום המלצות ולשיפור איכותו של תפקוד חברי העמותה.

הערכת תוכנית הקדם אקדמית של קבוצת מיעוט בישראל מאספקטים של מושג ההעצמה והאחריות החברתית של מערכת ההשכלה הגבוהה

**יאסר עואד וד"ר ח'אולה זועבי
מכללת סכנין להכשרת עובדי הוראה**

התוכנית הקדם אקדמית היא מסגרת מתקנת, המקנה לתלמידיה כלים לרכוש השכלה גבוהה. המוסדות להשכלה גבוהה נוטים להעריך את הצלחת תוכנית המכינה ע"י קריטריונים כמותיים הקשורים בהישגי הסטודנטים. המחקר הנוכחי מניח, שהערכה המבוססת אך ורק על קריטריונים של הישגים בלבד, אינה מספקת בכדי לבחון את התפתחותו של הסטודנט ואינה מלמדת על האחריות החברתית שנושאת מערכת ההשכלה הגבוהה כלפי הסטודנטים. בעקבות זאת, המחקר בוחן את השפעת תוכנית המכינה על תחושת ההעצמה של סטודנטים וכיצד מסגרת המכינה מקדמת שינויים הנובעים מאחריות חברתית המתבססת על השאיפה לצדק חברתי. איסוף הנתונים התבסס על שאלון אשר חובר לצורך מחקר זה ואשר הורכב מהיגדים שונים שנגזרו מהספרות הרחבה בנושא ההעצמה. אוכלוסיית המחקר מנתה 146 סטודנטים ערבים, שנבחרו באופן אקראי ממסלול הקדם אקדמי במכללת סכנין להכשרת עובדי הוראה. הממצאים הצביעו על קשר חזק בין תחושת ההעצמה והתכנים הנלמדים במכינה, כאשר אלו מכווננים לאחריות חברתית תוך התחשבות ברקע של הלומדים, במיוחד ומסגרת המכינה מאפשרת גמישות מרבית בבחירת התכנים.

מיצוב תכניות לתלמידים מחוננים במערכת חינוך עירונית

פרופ' רחל ארהרד ואירה סובל

בית הספר לחינוך, אוניברסיטת תל אביב

בעיר מבוססת במרכז הארץ, המונה כ- 45,000 תושבים, מופעלות מגוון תכניות לתלמידים מחוננים מגיל הגן ועד סוף התיכון (K-12). תכניות אלה מופעלות בעיר מזה שלושה עשורים ומושקעים בהן משאבים מרובים. מעצבי המדיניות ומקבלי ההחלטות בקשו להעריך את מיצובן של תכניות המחוננים בתוך כלל מערכת החינוך בעיר.

כמסגרת התיאורטית לביצוע ההערכה נבחרה שיטת ה"הערכה מעצימה" אשר מטרתה להשיג שיפור והגדרה עצמית מחודשת. איסוף הנתונים התבסס על גישת "שילוב שיטות" העושה שימוש בכלים איכותניים וכמותיים כאשר המידע נאסף מ- 245 אנשים ביניהם הורים, מורים, אנשי משרד החינוך, מנהלי בתי ספר ומנהלי תכניות המחוננים, בוגרי תכניות המחוננים ובעלי תפקידים מן הרשות המקומית וממשרד החינוך הקשורים לתחום.

המסקנה המרכזית מן ההערכה היא כי תכניות המחוננים הינן בחזקת "תכנית נוספת" הממוקמת לצד מערכת החינוך ונבדלת ממנה. נראה כי הפוטנציאל המצוי בתוכניות – למשתתפים עצמם, למוסדות החינוך ולקהילה – אינו ממומש. על כן מומלץ ליצור מרחב משותף בין תכנית המחוננים לבין מסגרות האם, לשים דגש על שיתופי פעולה פדגוגיים בין צוות תכנית המחוננים לבין צוות תכנית האם ולחבר בין התכנית לבין הקהילה וההורים.

הערכת התכנית למצוינות בחברה הבדואית: הדגמה של תהליך ההערכה דרך חקר מקרה

**ד"ר יהודית זמיר ד"ר חיה קפלן וצביקה לוטן
המכללה האקדמית לחינוך על שם קיי**

יחידת ההערכה של המכללה האקדמית לחינוך על שם קיי עובדת מתוך עקרונות של אחריות ורגישות חברתית, והיא מלווה, מקדמת ומפתחת תכניות החותרות להכלה חברתית (inclusion). היחידה מעריכה בעיקר תכניות המבקשות הערכה מעצבת, שבה מלווה התהליך במחקר. במסגרת זו, היחידה מציגה כאן חקר מקרה שהוא פרי של שיתוף פעולה בין יחידת ההערכה לבין המרכז למוטיבציה והכוונה עצמית של מכללת קיי. המרכז למוטיבציה התווה את הבסיס התאורטי לתכנית. המקרה שיוצג הוא התכנית למצוינות בחברה הבדואית בנגב, יוזמה ממשלתית שנועדה לצמצם את הפערים בין אוכלוסיות שונות בישראל. הפעלת התכנית הוטלה על החברה למתנס"ים. בשנה הראשונה של ההערכה נראה היה שכל המעורבים בעלי העניין (רכזים, מורים ותלמידים) שבעי רצון מהתכנית ובטוחים שהיא משיגה את יעדיה. תהליך מעמיק של הערכה חשף פער ניכר בין תחושה זו לפעולות המתקיימות בתכנית. חשיפת הפער אפשרה למובילי התכנית לתכנן את צעדיהם ולפתח פרופסיונלית את הצוות. אנו רואים בתהליך זה דוגמה להערכה הדוגלת באחריות חברתית. כדי שהחברה הכללית בישראל תכיל את החברה הבדואית ותיתן לה שוויון הזדמנויות באקדמיה יש לפעול לשם כך. ההערכה משקפת את נקודות החוזק והחולשה של התכנית ומדגישה את אפשרויות הפיתוח.

הערכת היוזמה לאוריינות המשפחה: פוטנציאל הקיימות כחלק מאחריות חברתית של היוזמה

ליאת ואזן-סיקרין ברכי בן סימון

מרכז אנגלברג לילדים ולנוער, מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל

"היוזמה לאוריינות משפחה" מורכבת משישה ארגונים שפיתחו תכניות לקידום שפה ואוריינות בגילאי לידה-שלוש באמצעות הדרכת הורים וצוות חינוכי. מטרת ההערכה הייתה לספק מידע על היישום של היוזמה כמכלול ועל תרומת התכניות למשתתפים כבסיס לשיפורה ולהפצתה. כלי המחקר כללו ראיונות עם אנשי התכניות, טופס תיעוד מפגשים, שאלון למשתתפים וקבוצות מיקוד עמם וכן ראיון טלפוני עם הורים נושרים. מאמר זה מתמקד בבחינת פוטנציאל הקיימות של היוזמה וביכולתה להוות פלטפורמה נוספת לעידוד הרחבת הדיון באוריינות בגיל הרך. לשם הבדיקה נעזרנו במודל של סויה ושפירו (2008) לניבוי השרידות של תכניות חברתיות. מצאנו חוסר אחידות בהבנת המונח אוריינות משפחה ובאופן היישום שלו, דבר שהקשה על פיתוח ידע מעשי ותיאורטי. בנוסף, עלה צורך בהכשרה מקיפה יותר של אנשי הצוות, כדי שיוכלו לשמש משאב להפצת הידע. בעקבות הממצאים נעשה לימוד עמיתים וגובשו עקרונות ליבה ודרכי עבודה משותפות. הארגונים אף השקיעו מאמץ בפיתוח שיתופי פעולה ובכתיבת הידע. הממצאים היוו בסיס לדיון על המשך הפעילות וההפצה של התכניות.

תרומת ההערכה לבניית מודל עבודה טיפולי-חינוכי לילדים בסיכון בגיל הרך ולהוריהם במעונות רב תכליתיים

ד"ר אמירה רום
המחלקה לחינוך ולפסיכולוגיה
האוניברסיטה הפתוחה

טובה סיני
לימודי M.A בחינוך
האוניברסיטה הפתוחה

מעונות רב תכליתיים מהווים מסגרת טיפולית חינוכית אינטגרטיבית לילדים בסיכון בגיל הרך ולהוריהם. מטרתו העיקרית של המחקר הייתה להעריך את דרכי העבודה שנבנו בין השותפים במעונות השונים על שיקומם ועל מניעת החמרה במצבם של ילדים ומשפחות המוגדרים בסיכון. מטרה נלווית נוספת של המחקר הייתה לבדוק את פוטנציאל התכנית להוות תכנית התערבות שיקומית גם עבור ילדים בסיכון בגיל הרך השוהים במעונות יום "רגילים" מתוקף חוק פעוטות בסיכון. היבט נוסף עקרוני שנבדק במחקר הוא פיתוח המקצועי של כלל הצוותים וההשלכות שיש לנושא על איכות המענה הניתן לאוכלוסיית המעון. הנתונים נאספו בחמישה מעונות רב תכליתיים וכן בפורום למידה שכלל מנהלות ועובדות סוציאליות ממעונות רב תכליתיים ממרכז ודרומה של הארץ.

בעקבות ממצאי ההערכה עולה הצעה למודל חדש לזיהוי ולאיתור צרכים של ילד ושל משפחתו. המודל המוצע עוסק בשלבים הראשונים של הפניית ילד ומשפחה למעון הרב תכליתי והיקלטותם בו, בהנחה שמיצוב התהליך של הפניית משפחות למתן שירות במעון הרב תכליתי יגדיל את הפוטנציאל להשיג שינוי לטובה בתפקוד קהל היעד.

אחריות חברתית בחינוך מדעי: מודל רב מימדי להערכת תוכניות לצמצום פערים לימודיים בפריפריה

קרן קופיעץ
המכללה האקדמית תל חי

ד"ר עירית ששון
המכללה האקדמית תל חי והמכון לחקר
הגולן

בפני כל אדם עומדת זכות שווה להשכלה גבוהה. זכות זו מדגישה את המטרה של יצירת מערכת השכלה נגישה לכל על בסיס יכולת. אזור פריפריאלי מתבטא בפערים חברתיים וחינוכיים. ישנה השפעה שלילית של מקום המגורים בפריפריה להשגת תעודת בגרות איכותית שתשמש כתנאי קבלה למוסדות אקדמאיים. הפערים ניכרים כאשר בוחנים תוצאות של מבחנים ארציים ובין לאומיים בתחום החינוך המדעי ואת שיעור הבוגרים המגיעים ללימודים אקדמאיים בפקולטות למדעים וטכנולוגיה. אחד המרכזים החינוכיים המחויב להגברת המודעות ולצמצום פערים לימודיים בפריפריה הצפונית הוא המרכז האקדמי לנוער ע"ש סידיני וורן במכללה האקדמית תל-חי. במסגרת פעילות המרכז פותח מודל הערכה ייחודי המבוסס על הערכה פנימית, מעצבת וממוקדת תהליכי שיפור מתמידים של התוכניות במטרה להוביל להשגת היעדים. תהליך הערכה מאפשר בחינה מעמיקה של העשייה החינוכית-חברתית והגברת המודעות של הגופים בעלי העניין. מטרת המאמר להציג את פעילות המרכז המשקפת תרבות הערכה המבוססת על אחריות חברתית ומודעות לצורך בצמצום הפערים הלימודיים בין הפריפריה למרכז.

השפעת הוראת אנגלית בסיוע תכנית מתוקשבת (Waterford) Early Reading Program) על הישגי תלמידים

ד"ר עידית מני-איקן, טל ברגר-טיקוצ'ינסקי ודנה רוזן
מכון הנרייטה סאלד

במחקר המתואר נבדקה השפעת הוראת אנגלית בסיוע תכנית Waterford² על הישגי תלמידי כיתה א'. Waterford הנה תכנית להוראת אנגלית בסיוע מחשב שפותחה במטרה להקנות מיומנויות קריאה לתלמידים בגן חובה ובבית ספר יסודי שאנגלית היא שפה זרה עבורם. בתכנית מוצגות לתלמיד משימות מגוונות ברמות קושי משתנות, המותאמות לו באופן אישי. המחקר נערך על תלמידי כיתה א' בשישה בתי ספר: שלושה בהם לומדים אנגלית בסיוע Waterford ושלושה בתי ספר מרקע חברתי-כלכלי דומה הלומדים אנגלית ללא Waterford. מהממצאים עולה תרומה ניכרת של התכנית בכל המיומנויות האורייניות שנבדקו³. נראה כי שילוב תוכנה אדפטיבית המאפשרת בניית תכנית אישית לכל תלמיד לצד הוראה מכוונת ומותאמת, המתבססת על דוחות התקדמות אישיים, תרמו לעליה בהישגים באנגלית. שליטה באנגלית ורכישת מיומנויות תקשוב הן מהותיות להשתלבותו המוצלחת של בוגר מערכת החינוך בעולם המחר ובכך נראה כי תכנית Waterford יכולה לתרום לצמצום פערים דיגיטליים וחברתיים.

² Waterford Early Reading Program <http://www.waterford.org/products/early-learning>

³ המיומנויות נבדקו במבחן DIBLES (שנועד להעריך רכישת מיומנויות אורייניות באנגלית)

אחריות חברתית כמושא של "הערכה מקדמית של השפעות" לקחי ביניים של יוזמה ישראלית ואתגרים להמשך

יהודה מור
משרד "פרקסיס"

הציר המרכזי של מאמר זה הוא הצגת הזיקה שבין התיאוריה והפרקטיקה של אחריות חברתית לבין הליכים של "הערכה מקדמית של השפעה חברתית" ובאנגלית "Social Impact Assessment" (SIA), שהיא חלק "ממשפחה" רחבה יותר של "הערכה מקדמית של השפעות", משפחה המהווה "ענף" מרכזי מהתחום הכולל של הערכה מקדמית. התפיסות שבבסיס המושגים של "אחריות חברתית" ו"הערכה מקדמית של השפעה חברתית" כרוכות אלו באלו באופן הדוק – גם אם זיקה זו לא הופנמה דייה על ידי מתכננים ומעריכים חברתיים.

בהקשר המאמר שלנו, "ההערכה המקדמית של השפעות חברתיות" משמשת כדי לסייע לקבלת החלטות ולקביעת עדיפויות בהשקעות חברתיות על ידי מגישי הצעות ומעצבי מדיניות. בתחום העסקי, קיימת הכרה בחשיבות הסוגיות החברתיות כגורמים לסיכונים עסקיים ובתועלות שצומחות לעסקים מתהליכים משופרים של הערכה וניהול השפעות חברתיות.

באשר ל- "אחריות חברתית", נבחין בין שני מישורים בהם היא מצופה להתקיים ובהם היא נבחנת:

- אחריות חברתית תאגידית (Corporate Social Responsibility)
- אחריות חברתית של גורמים ציבוריים. (Governmental Social Responsibility)

נגדיר אחריות חברתית כעמדה עקרונית, הניצבת מעבר לציות הבסיסי לחוקים: אתיקה ניהולית, ממשל נאות, שמירת כבוד האדם - בין אם לקוח ובין אם הוא עובד, דאגה לאיכות הסביבה, הגינות בעסקים. נציג וננתח לקחי ביניים ביחס לניסיון היישום עד כה של "נספח חברתי-כלכלי בתהליכי תכנון ובנייה" בישראל, המהווה מהלך להחדרת סוג וולונטרי של "הערכת השפעות חברתיות" עם מרכיב חזק של מעורבות הציבור.

"דרוש/ה שותפ/ה" – הערכת איכות השותפות בתכניות חברתיות

ענת קדם ותרצה מרגולין המרכז לטכנולוגיה חינוכית (מטח)

שותפות היא אסטרטגיה רווחת בתכניות חברתיות מורכבות. מתפקידה של אסטרטגיה זו לתת מענה לצורך בשילוב כמה תחומי מומחיות וכמה ארגונים, לשם הבטחת טיפול כולל ואפקטיבי בצורכי המוטבים. חוקרים מציינים כי כדי להבטיח שותפות בכל אחת מהרמות הארגוניות נדרשת השקעה מאומצת לאורך זמן בהיבטים, כגון ביסוס אמון, בניית מנגנונים לניהול השותפות ושימור חיוניותה. הערכת השותפות, המעקב אחר השתנותה, וכן זיהוי חוזקותיה וחולשותיה הם מרכיבים חיוניים להבטחת ההתפתחות וההשתכללות של תכניות חברתיות מורכבות. יתרה מכך, הערכת השותפות נתפסת כחיונית להבטחת איכותה. על רקע זה נעשו בשנים האחרונות ניסיונות לפתח שיטות וכלים איכותניים וכמותיים ייעודיים לצורך זה. במאמר זה נבקש להציב תשתית של ידע ומקורות ספרות עבור מי שנדרשים להתמודד עם האתגר של הערכת שותפויות. תשתית זו כוללת רקע על מושג השותפות, מהי שותפות במיטבה, וכן מדדים וכלים להערכת שותפות שאפשר למצוא אותם בספרות המקצועית.

הערכה משמעותית כתומכת בלמידה משמעותית - הצגת מודל מ.י.ה

ד"ר יעל שטימברג ואיל רם
המכון לחינוך דמוקרטי

יעל בונה
בית הספר החדש בחולון
ברוח היי-טק-היי

בשנתיים האחרונות פועלת בחולון תוכנית לשינוי פדגוגי הכוללת הן הקמת בית ספרי חדש ברוח היי-טק-היי והן הטמעת תהליכי שינוי בבתי ספר קיימים. הלמידה בתהליך שינוי זה נעשית בגישה של למידה מבוססת פרויקטים. במקביל לפיתוח תוכניות הלימוד השונות, פותח מודל הערכה שעקרונותיו נמצאים בהלימה עם עקרונות התוכנית המרכזיים: רלוונטיות, בחירה, גיוון, שיתופיות. מודל זה, הבא לתמוך בתהליך הלמידה, שם דגש על שלושה ממדים מרכזיים בלמידה ובהערכה: מיומנויות, ידע, והרגלים (מ.י.ה). כל אחד ממדים אלו מכיל מרכיבים שונים, וכולם גם יחד מהווים בסיס להערכת הלמידה. תחת ממד "מיומנויות" יש התייחסות למגוון רחב של מיומנויות להן יש ביטוי בתהליך הלמידה בין אם מיומנויות תקשורת, חברתיות, טכנולוגיות ועוד. תחת הממד של "ידע" יש התייחסות לרמות של ידע בתחום הדעת הנלמד. ותחת "הרגלים" יש התייחסות להרגלי התנהגות והרגלי חשיבה (Habits of Mind). תהליך הערכה שם דגש על שימוש במגוון כלי הערכה, שותפי הערכה ומועדי הערכה. במהלך השנה הראשונה להקמת בית הספר החדש ברוח היי טק היי (תשע"ב), החל הצוות החינוכי לעשות שימוש בפועל במודל הערכה זה. במהלך המפגש נרצה להציג את המודל עצמו ואת דרכי ההטמעה שלו בפועל, ולקבל משוב ממומחי הערכה שונים שיהיו נוכחים בשולחן עגול זה.

Responsive Evaluation with/for Marginalized Groups

Prof. dr.T.A. Abma

VU University Medical Centre/EMGO+ institute for Health and primary

Care Research

Amsterdam, The Netherlands

Responsive evaluation aims to create mutual understanding between stakeholders groups as a vehicle for practice improvements. It focuses on participation and inclusion of all stakeholder groups in the evaluation process, with deliberative attention for marginalized voices and transformative action leading to more social justice.

In this lecture I will investigate the value of responsive evaluation for developing empowerment and involvement of marginalized groups. I will do this by taking an interdisciplinary perspective, including insights from care ethics, political theory, sociology and positive psychology. This analysis will be illustrated by examples from our research projects in elderly care.

In the context of long-term care facilities, older people tend to be approached either as frail patients or as autonomous citizens. During the past seven years, we have conducted several evaluation projects in elderly care organizations in The Netherlands to evaluate and, simultaneously, to develop the influence of the residents who live there. Focus groups (homogeneous and heterogeneous) formed the core of these projects. Homogeneous focus groups with older people who live in residential care homes turned out to be a safe space to articulate voice, create empowerment, partnership, and social activism. Heterogeneous focus groups then, in which older people speak with professionals, led to a growing mutual understanding and collaboration.

This lecture aims will shed light on ways to optimize the potentially emancipatory effects of responsive evaluation to contribute to the empowerment and meaningful involvement of marginalized groups.